Kadın/Woman 2000 *15 (1)* 1-24

Modernleşme Sürecinde Ataerkil Rollerin Yeniden Yapılandırılması: Erkek Feminizmi ve Türk Edebiyatından Örnekler

The Re-construction of Patriarchal Roles in the Process of Modernization: Pro-Feminism Examples in Turkish Literature

Kamil Demirhan[*]
Hacettepe Üniversitesi

Öz

Bu çalışma Türkiye'nin modernleşme sürecinde erkek feminizmi kavramını analiz etmektedir. Kadının toplumsal cinsiyet rolleri ve modernleşme arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Türkiye'de modernleşme sürecinde aydın, siyasetçi ve bürokratların kadına ilişkin rolleri yeniden tanımladığı ve kadının toplumsal yaşama katılımı gibi konularda çeşitli iyileştirmeleri savundukları görülmektedir. Bu iyileştirmeler aynı zamanda modernlik retoriğine de dönüşmektedir. Erkek feminizmi kavramının anlamının ve modernleşme sürecinde kadın üzerinden geliştirilen retoriğin anlaşılması bakımından 20. yüzyılın ilk yarısındaki dönemde Türkiye'nin modernleşme sürecinde etkili olan aydınların edebi eserleri önemli örnekler sunmaktadır. Bu çalışmada, Ömer Seyfettin, Peyami Safa ve Vâlâ Nureddin'in eserleri incelenmektedir. Çalışmanın temel iddialarını şu şekilde sıralamak mümkündür; erkek feminizmi kavramı toplumsal cinsiyet eşitsizliğini giderme amacıyla örtüşmemektedir; toplumda yeni ataerkil roller tanımlanmasına yol açmaktadır; erkek feminizmi yaklaşımında modernleşme retoriği kullanılmıştır; çalışmada ele alınan aydınların eserlerinde erkek feminizminin etkileri belirgnidir. Edebiyat eserleri toplumsal değerlerin oluşumunda ve kabul edilmesinde medya aracı olma rolü nedeniyle de önemlidir. Çalışmada iddia edilen savlar modernleşme ve uluslaşma sürecinde kadına atfedilen rollere ilişkin teorik yaklaşımdan yararlanılarak, Türkiye'de modernleşme sürecinde kadına atfedilen yeni rollerin tespiti ve tespit edilen bu rollerin edebiyat eserlerinde tasvir edilen karakterlerin rolleri ve özellikleri ile karşılaştırılması yoluyla analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *modernleşme, toplumsal cinsiyet, feminizm, erkek feminizmi.*

[*]Ar.Grv. Kamil Demirhan, Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Beytepe, Ankara-Türkiye. E-posta: demirhankamil@hacettepe.edu.tr.

1302-9916©2014 emupress

Giriş

Erkek feminizmi modernleşme sürecinde klasik ataerkilliğin dönüşüm sürecinde, geleneksel kadın ve erkek ilişkilerini açıklayan, bu cinsiyetler arasındaki hiyerarşiyi görünür hale getiren bir kavramdır. Erkek feminizminin temelinde erkeklerin klasik ataerkil ilişkilere karşı çıkışı olsa da, bu yaklaşımın temelinde kadınların ataerkil toplumsal rollerden özgürleşmesine yönelik bir hedeften söz edilemez. Çünkü erkek feministler, modernleşme sürecinde gelişen yeni toplumsal ilişkiler içerisinde kadına yeni roller yüklemekte, yeni ataerkil kalıplar yaratmakta ve herşeyden önemlisi kadının toplumsal konumundaki değişimin yaratıcısı rolünü üstlenmektedir. Bu durum kadın erkek eşitliğinin ortadan kalkması sürecinde kadın hareketleri için bir engel oluşturabilir. Bu yönleriyle erkek feminizminin anlaşılması için toplumsal cinsiyet çalışmaları önemlidir. Erkek feminizmi kavramı, toplumsal cinsiyet rollerinin oluşma sürecinde olduğu gibi toplumsal değişimle bağlantılıdır ve tarihsel olarak modernleşme süreci içinde anlam kazanmaktadır. Bu nedenle çalışmada ilk olarak, toplumsal cinsiyet, kadın çalışmaları, modernleşme ve uluslaşma sürecinde kadın ve kadınların hak mücadeleleri üzerine yapılan çalışmalardan teorik olarak yararlanılmıştır. İkinci olarak, bu teorik kapsam doğrultusunda Türkiye'de modernleşme süreci ve kadın ilişkisi değerlendirilmiştir. Bu sayede aydınların modernleşme sürecine verdikleri destek ve modernleşmeye paralel olarak savundukları yeni ataerkil kalıplar belirlenmiştir. Türkiye'nin modernleşme sürecinde, özellikle 20. yüzyılın ilk yarısında, bu yeni ataerkil kalıpların belirlenmesinde katkıda bulunan önemli bir yazın olduğu görülmektedir. Bu bölümde yeni ataerkil kalıplar ve erkek feminizmi kavramı arasındaki ilişki açıklanmıştır. Son olarak, erkek feminizmi bu yeni ataerkil kalıplara dayanılarak üretilen kategoriler sayesinde Türk Edebiyatının önemli isimlerinden Ömer Seyfettin, Peyami Safa ve Vâlâ Nureddin'in eserlerindeki karakterler üzerinden incelenmiştir.

Bu çalışma daha önce üzerinde pek fazla durulmamış olan erkek feminizmi kavramını analiz etmektedir. Bu kavram, modernleşme sürecinde kadının yaşamını kuşatan ataerkil rollerin modern bir dille yeniden kurulma sürecini açıklamaktadır. Kavramın açıklanmasında edebiyat eserlerinden yararlanılmış ve incelenen eserlerde kadına ve erkeğe ilişkin cinsiyet rolleri değerlendirilmiştir. Çalışma, erkek feminizmi kavramının modernleşmeci yazarlar tarafından modernleşme sürecine eklemlenme bağlamında da benimsendiğini ve kadın üzerinden kurulan bir modernlik retoriğini yansıttığını da göstermektedir.

Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Tarihi Çalışmaları

Toplumsal cinsiyet kavramı, cinsiyet rollerinin oluşumunu toplumsal inşa sürecine bağlı olarak açıklamakta; kadın ve erkeğe yüklenen rollerin temelini belirli bir

toplumdaki normlara bağlı olarak değerlendirmektedir. Kadın ve erkek arasında, erkeği güçlü konuma yerleştiren toplumsal deneyimlerin ortaya konulmasında, ataerkil iktidar ilişkilerinin çözümlenmesinde ve rollerin inşa sürecinin açıklanmasında feminist hareketlerin ve kadın çalışmalarının önemli bir rolü bulunmaktadır[1] (Connell, 1998: 193). Feminist hareketlerin gelişim süreci üç dönem içerisinde değerlendirilmektedir. İlk dalga feminizm, 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın başlarında dünyanın farklı bölgelerindeki kadınların bir araya gelerek temel hak ve özgürlük taleplerini dile getirdikleri süreci ifade etmektedir. Bu süreç I. Dünya Savaşı sonrasında kadınların çeşitli ülkelerde oy hakkı kazanması ile sonuçlanmıştır. Toplumsal rollerin eleştirisine dayanan feminizm 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişmiş ve ikinci dalga feminizm olarak adlandırılmıştır (Berktay, 2007). Simone de Beauvoir'in etkisiyle gelişen bu feminist hareket toplumsal cinsiyetin önemini ortaya koymuş, kadınların özel alandan çıkmaları gerektiğini, annelik, eşlik vb. cinsiyet rollerinin sorgulanması gerektiğini dile getirmiştir (Berktay, 2009:435-475). Haklar üzerinden kadın kimlikleri temelinde gelişen feminist hareketler 1970 ve 1980'lerde gelişen post-modern teorinin etkisiyle birbirlerinden ayrılmıştır. Örneğin, siyah, işçi sınıfı ve lezbiyen feministler, orta sınıf, heteroseksüel feministleri protesto etmiş ve feminist hareket kendi içinde çeşitlenmeye başlamıştır (Okin, 1979: 328-29).

Kadın çalışmaları ve feminist hareket ataerkil rollerin yok olmasını amaçlamaktadır. Çünkü bu roller kadın ve erkek arasında aslında gerçekte olmayan ancak toplumsal olarak üretilmiş eşitsizliklere dayanmaktadır. Kandiyotti (2007: 49-50) bu rollerin temel olarak çocuk doğurma ve yaşlanma olduğunu belirtmiştir. Kadın toplumsal yeniden üretim sürecindeki rolüyle ön plana çıkmaktadır. Ancak kadının ekonomik üretim sürecindeki rolü ve katkısı yok sayılmakta, kamusal alanla ilgili işlerin dışında bırakılmaktadır. Ayrıca kadınlar toplumsal rolleri nedeniyle üretim ve üreme üzerinde hiç bir denetime sahip değildir (Kandiyotti, 2007). Kadının toplumsal rollerine ilişkin bu ve benzer tespitler, dönemsel olarak değişen toplumsal cinsiyet rollerini çözümleme, toplumsal ve siyasal projelere bağlı olarak değişen ataerkil rolleri farklı açılardan analiz etme imkânı sağlamaktadır.

Modernleşme, Ulus ve Kadın

Modernleşme ve uluslaşma sürecinde insanların toplumsal ve siyasal konumları vatandaşlık çerçevesinde tanımlanmaya başlanmıştır. Bu süreçte Batı ülkelerinde kadınların siyasal hak ve özgürlüklerini kazanarak erkeklerle eşit vatandaşlık haklarına sahip olma mücadeleleri birinci dalga feminist hareketlerle başlamıştır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) kadınlar oy verme, eğitim, çalışma hakları ve erkeklerle eşit ücret gibi taleplerini "Duygular Bildirgesi"nde

toplamışlardır. Berktay (2009: 419), bu bildirgeyi yazan ve imzalayanlar arasında erkeklerin de olduğuna, erkeklerin de kadınlar için adalet talebinde bulunduklarına dikkat çekmiştir. Bu dönemde eğitim yollarının kadınlara kapalı olduğu, evliliğin neredeyse vatadaşlık haklarını kaybetmekle eşdeğer olduğu, evlilikle birlikte kadınların görevlerinin kocaya itaat haline dönüştüğü bilinmektedir (Berktay, 2009: 420). ABD'de kadınların bu olumsuz şartlardan kurtulması için erkeklerin kadınların hak mücadelelerine katılmaları erkek feminizminin ilk örnekleridir. Fransa'da kadınların siyasal haklarını elde etmeleri Fransız Devrimi'nin eşitlikçi ve halkçı söylemine rağmen 20. yüzyıla kadar uzamıştır. Fransız Devrimi sonrasında kadınların siyasetle uğraşmaları yasaklanmış, genel oy hakkı kadınlara tanınmamıştır. Kadınlar genel oy hakkına 1934 yılında sahip olmuşlardır (Berktay, 2009).

Kadınlar, modernleşme sürecinde gerçekleşen sosyal, ekonomik ve siyasal değişimle birlikte vatandaşlık haklarını talep etmiş, bu hakların bir kısmına ulaşmışlardır. Ancak bu haklar kendilerine erkeklerin kontrolünde verilmiş ve kadınların toplumsal rollerindeki erkek egemen yapıda herhangi bir değişiklik olmamıştır. Bu yönüyle kadınların modernleşme sürecine dâhil olması ataerkil ilişkiler içinde gerçekleşmiş, modern kadının rolleri modernleşmenin erkek tarafından akılcılaştırılan ve üretilen teknik mantığı içinde yeniden belirlenmiştir (Felski, 1995: 19-21). Modern toplumda kadınlar eğitim hakkı, çalışma hakkı gibi belirli haklar elde etseler de değişen sosyo-ekonomik ve siyasal sistemde kadına yüklenen geleneksel roller milliyetçilik ve kapitalist ekonomik sistemin ulusal kalkınma hedefleri doğrultusunda yeniden düzenlenmeye başlanmıştır. Ulus-devlet olma sürecinde Yuval-Danis'ın aktarımıyla (Walby, 2009: 38), kadınların ulusal kimlik kazanabilmeleri için, başka bir ifadeyle fiili olarak vatandaş kabul edilmeleri için beş yol olduğu belirtilmektedir. Bunlar, biyolojik üretimi sağlamak, sınırların yeniden üretimini sağlamak, ideolojik yeniden üretim ve kültürel aktarımı sağlamak, ulusal semboller şeklinde kullanılmak ve ulusal, ekonomik, politik ve askeri mücadelelere katılmak şeklinde açıklamıştır. Modernleşme ve uluslaşma sürecinde kadınlar, toplumsal, siyasal ve ekonomik olarak dezavantajlı konumlarından yola çıkarak ortak hareketler geliştirmeye başlamışlardır. Modernleşme ve feminist hareketlerin gelişimindeki paralellik, feminizmle modernleşmenin ya da batılılaşma ile feminizmin birlikte düşünülmesini de beraberinde getirmiştir (Jayawardena, 1986).

Milliyetçiliğin gelişimi ve ulus-devlet olma sürecinde kadınların ulusa katılmaları, sömürgeleşme tehdidi yaşayan ülkelerde anti-emperyalist bağımsızlık hareketleri şeklinde gerçekleşmiştir. Sömürgeleştirilme tehdidi bu ülkelerin Batı'ya ve onun değerlerine karşı tepkilerin gelişmesinde etkili olmuştur. Bu nedenle kadın hareketlerinin modernleşme süreciyle özdeş kabul edildiği ülkelerde, kadın hareketleri ulusal bütünlüğü bozmaya yönelik tehditler ve yabancı güdümündeki

"hain" hareketler olarak nitelendirilmiştir (Walby, 2009; Jayawardena, 1986). Milliyetçiliğin hâkim olduğu yerlerde kadınların vatandaşlığa kabulü, kadınların militarizasyonu ile gerçekleşmiş; kadınların vatandaşlık kazanma ya da kamusal alanda kabul görmesi onların milletin kurtuluşuna yaptıkları katkı doğrultusunda değerlendirilmiştir. Kadınlar bu kurtuluş hareketlerinde yer almıştır. Ancak onlara bu süreçte tanınan rol toplumsal cinsiyet rollerinin sınırları dışında olmamıştır. Kadınlar kurtuluş mücadelelerinde erkeklerin yardımcısı rolünde yer almış ve tarihsel gerçekliğin ötesinde söylemsel olarak da kadının rolü yadsınmıştır (Jayawardena, 1986: 2-5). Uluslaşma sürecinde kadınların rolleri, erkekler tarafından ulus devletin siyasal, toplumsal ve ekonomik ihtiyaçları doğrultusunda yeniden çizilmiştir.

Türkiye'de Modernleşme, Ulus ve Kadın

Türkiye'nin modernleşme süreci Osmanlı'nın 18. yüzyıldan itibaren giriştiği askeri, eğitim, sağlık, hukuk ve ekonomi alanlarında başlayan ve sürdürülen modernleşme süreciyle bağlantılıdır. Kadın hareketleri ve toplumsal taleplere bakıldığında, bu taleplerin de Osmanlı modernleşme süreciyle paralel olarak geliştiği görülmektedir. Osmanlı'da kadınlar 18. yüzyılda toplumsal görünürlük ve toplumsal yaşama katılma taleplerini dile getirmiştir. Kurtuluş Savaşı yıllarında kamusal alanda önemli ölçüde görünürlük kazanan kadınlar, cumhuriyetin ilanıyla birlikte, vatandaşlık haklarından erkeklerle eşit oranda yararlanma ve siyasal haklarını kazanma fırsatı bulmuştur (Tekeli, 1981: 296). Yurttaşlık anlayışı ve cumhuriyetle gelen toplumsal değişim, Osmanlı toplumunda hâkim olan ataerkil ilişkilere karşı bir saldırı olarak algılanmıştır. Medeni kanunla evlilik, miras, aile, eğitim gibi toplumsal alanlarda yapılan reformlarla Osmanlı döneminde gelişen kadın hareketlerinin temel talepleri olan Şeriat yasalarına göre dört kadınla evlenme izninin kalkması, erkeklerin karılarını istedikleri zaman boşama haklarının kalkması, kadınların eve hapsolmaktan kurtulmaları ve toplumda görünür olmaları gerçekleşmeye başlamıştır. Ancak Osmanlı döneminde hâkim olan ataerkil yapıda bazı değişiklikler olmakla birlikte cumhuriyet döneminde ataerkilliğin tamamen yok olmadığı ve biçim değiştirdiği görülmektedir. Örneğin aile reisliğinin erkeğe ait olması, kadının Osmanlı ataerkil toplumundaki özel alanda ikinci planda olma durumunun devam ettiğini göstermektedir (Tekeli, 1981: 297). Bu süreçte toplumsal değişim de benzer şekilde bir dönüşüm geçirmiş ancak ataerkil normlar yeniden yapılanmıştır.

Modernleşme sürecinde toplumsal ataerkil rollerin değişimine ilişkin iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilki iyimser yaklaşım, diğeri ise eleştirel yaklaşımdır. İlk yaklaşımda kadının toplumsal rollerindeki değişim rejim değişikliğiyle ilişkili, kurumsal bir değişim iken ikinci yaklaşım sürecin toplumsal mücadelelere dayandığı eylemci bir bakış açısını taşımaktadır. Buna göre ilk

yaklaşımda, Osmanlı toplumunda hâkim olan erkek egemen yapının cumhuriyetçi kadrolar tarafından ortadan kaldırıldığı ve kadınların haklarının cumhuriyet kadroları tarafından kendilerine verildiği görüşünü savunulmaktadır. Bu yaklaşıma göre, "kadın inkılâbı" kadınların mücadeleleri ile değil, 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun ve 1934 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi ile gerçekleşmiştir (Saktanber, 2002). Ancak, bu yaklaşım kadınların hak mücadelelerini görmezden gelen bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Bu söylem cumhuriyetle birlikte gerçekleşen toplumsal dönüşümde yeni bir toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin kurulma girişimi, yeni bir ataerkillik biçiminin ifadesi olarak eleştirilmektedir. İkinci yaklaşıma göre, kadınlara talep ettikleri hakların "bahşedildiği" cumhuriyet kadrolarının geliştirdiği bir söylemdir. Bu düşünceyi paylaşan eleştirel görüş "cumhuriyetin kadınsız kadın hakları inkılabı" gerçekleştirdiğini ileri sürmektedir. Bu yaklaşımda, kadınların ulus devlet içindeki rollerinin cumhuriyet kadroları tarafından, "siyaset-dışı, edilgen seyirci ve destekleyici olarak açıklandığı, kadınların vatana asker/evlat yetiştiren anneler" olarak toplumsal işlevleri üzerinden kurgulandığı belirtilmektedir (Zihnioğlu, 2003: 22).

Zihnioğlu (2003: 21) cumhuriyet kadrolarının Osmanlı döneminde 1868'den itibaren gelişmeye başlayan ve İkinci Meşruiyet sonrasında giderek etkili olan feminist hareketleri ortadan kaldırdığını, kadınların vatandaşlık haklarını kendi mücadeleleri ile kazanmalarını engellediğini ve kadının erkeklerle eşit haklara sahip vatandaşlar olarak değil, toplumsal işlevleri doğrultusunda vatandaşlık hakkının verildiğini belirtmektedir. Bu tezin gelişiminde, Türkiye'de toplumsal cinsiyet ve kadın tarihi çalışmaları içinde önemli bir yeri olan Nezihe Muhiddin'in tarihteki hak mücadelesinin açığa çıkartılması önemli bir rol oynamıştır (Zihnioğlu, 2003). Nezihe Muhiddin, Osmanlı dönemi feminist hareketlerine öncülük etmiş bir kadındır. II. Meşrutiyetle birlikte, kadın ve erkek eşitliğini daha fazla gündeme getirmiştir. Nezihe Muhiddin'in mücadelesinin kadının toplumsal rollerinin köklü bir eleştirisi olmadığı ve hak mücadeleleri bağlamında kaldığı görülmektedir. Muhiddin kadın ve erkek arasında eşitliği savunurken, kadınların annelik ve eşlik gibi toplumsal görevlerini yerine getirmeleri gerektiğini de ifade etmiştir. Bu bağlamda Batı'daki "süfrajet" hareketlerden farklı bir kadın hareketine öncülük etmiştir. Zihnioğlu (2003: 98) bu durumun nedeni olarak Batı'ya yönelik olumsuzluk ve yabancılık eğilimini öne sürmektedir. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Nezihe Muhiddin'in bu yaklaşımı "Batı ve dünya süfrajetleri gibi kadınlara tam siyasal ve içtimai hakların verilmesi" doğrultusunda güçlenmiştir (Zihnioğlu, 2003: 97). Nezihe Muhiddin kadınların cumhuriyet yönetimine katılımı ve kadın hakları yönünden toplumsal dönüşümün 'kadın eliyle' gerçekleştirilmesi için yaptığı mücadeleyi Kadın Halk Fırkası çatısı altında toplamaya çalışmış olsa da, bu girişimi hükümet tarafından engellenmiştir (Zihnioğlu, 2003: 22)[2]. Cumhuriyet döneminde kadın, millete faydaları üzerinden

kurgulanmış, "süfrajet" hareket içinde yer alan kadınlar İstanbul kadını, batılı, yabancı kadın olarak nitelendirilirken, cumhuriyet kadını ulusa hizmet etmekten kaçınmayan, aynı zamanda ev içi rollerini de yerine getiren Anadolu kadını olarak betimlenmiştir.

Türkiye'de kadınların talep ettikleri temel haklar ve toplumsal dönüşüm Cumhuriyetin ilanı, halifeliğin kaldırılması, Medeni Kanun'nun kabulü ve eğitim reformuyla hukuki ve toplumsal yapı değişmiş, imparatorluk döneminde hâkim olan iktidar ilişkileri de bu değişimden önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu süreçte, toplumsal yaşam laik temeller üzerinde yeniden inşa edilmeye başlanmıştır. II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e kadar gerçekleşen değişim sürecinde gelişen siyasal hareketler ve düşünce akımları yeni biçimler kazanmıştır. Bunlar yeni düzeni, yani Cumhuriyeti ve modernleşmeyi tamamiyle reddeden islamcı siyasi hareketler, yeni düzenle belirli noktalarda eklemlenen ancak eskinin değerlerini de muhafaza etmek isteyen muhafazakâr siyasi hareketler ve cumhuriyet reformlarını ve modernleşmeyi savunan modernleşmeci hareketler olarak sınıflandırılabilir. İslamcı hareketler eskiye radikal bir dönüşü isteyerek ve kadın hakları dâhil olmak üzere her türlü moderleşme girişimine Batı'ya ait olduğu için karşı çıkarak radikal bir konuma yerleşirken; siyasal ve toplumsal hayatta belirleyici olan eğilim muhafazakâr ve modernleşme arasında sentez kuran siyasal yaklaşım olmuştur.

Merkez olarak nitelenebilecek bu muhafazakâr ve modernleşmeci siyasi yaklaşımın kadına belirli anlamlar yükleyerek kadını nesneleştirdiği görülmektedir. Bu sembol ve anlamlar milliyetin, modernizme karşı gelenekçiliğin, anti-emperyalizmin ya da modernliğin simgesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Coşar, 2007). Tekeli'nin aktarımıyla (Kandiyotti, 2007: 74) cumhuriyeti ve moderleşmeyi savunan kesimler kadın sembolünü modernleşme sürecinde iki şekilde kullanmaktadır. Bunlardan ilki kadının modernleşmesini savunarak Osmanlı İmparatorluğu ile ideolojik ve siyasal bağı koparmaya çalışmak; ikincisi ise kadının modern tasarımıyla yeni kurulan devletin Batı'ya yakın modern bir devlet olduğunu göstermeye çalışmaktır. Burada modern tasarımın muhafazakârlıkla birleştiği nokta açığa çıkmaktadır. Bu nokta, modern kadın sembolünün Batılı tarzda kadın üzerinden değil "gerçek Türk kadını" söylemi üzerinden tasarlanmasıdır. Türk kadını imgesi, Osmanlı öncesinde saklı olan saf bir Türklüğe ırk ve kültür temelinde referans vererek ata-binen, savaşa giden yani kamusal işlerde etkili olan Türk kadını örnek alınarak kurgulanmaktadır (Tekeli, 1981: 294). Muhafazakârlar yaklaşımın diğer dayanağını ise modernleşme sürecinde toplumsal ve siyasal yapıların kurgulanmasında etkili olan kültür ve medeniyet ayrımıdır. Buna göre muhafazakâr-modernleşmeciler Ziya Gökalp'in Doğu ve Batı sentezi bağlamında bir taraftan Doğu kültürünü koruma diğer taraftan Batı'nın teknik ve bilimini alma stratejisi benimsemişlerdir. Muhafazakârlar için modernleşme sürecinde kadının yeri ve

anlamı onun "geleneğin taşıyıcısı olma" işlevi üzerinden kurulmuştur (Bora, 2005). Bu nedenle muhafazakârlar, kadının temel işlevini toplumun devamlılığı için çocuk yetiştirmek olarak görmektedir. Bu durum aynı zamanda kültürün ve geleneğin devamlılığını da garanti altına almaktadır. Muhafazakârlar ve modernleşmecilerin birleştiği noktalar milliyetçilik, güçlü devlet, organizmacı toplum anlayışı olmuştur (Bora, 1997). Kadın imgesinin kurgulanmasında da bu ortak öğelerin etkili olduğu aynı zamanda kadına yönelik bakış açısının da bu öğeler içine girdiği görülmektedir. Örneğin kadın "milli namusun" simgesi olarak sembolize edilmiş, modern kadına "düşkünlük" sıfatı yakıştırılmıştır. Milli namus olarak kadın anlayışında, milliyetçiliğin ve ailenin ön plana çıktığı görülmektedir. Millet "anne, eş ya da bacı" ile özdeşleştirilerek erkeklerin namusu olarak kodlanmaktadır (Bora, 2005). Böylelikle Batı öteki olarak kurgulanmakta ve namussuzluk ve düşkünlük üzerinden bir söylem geliştirilmektedir.

Sonuç olarak, milliyetçi, muhafazakâr ve modernleşmeci yaklaşımlarda ataerkil rollerin yeniden yapılandırılması bakımından muhafazakâr-modernleşme çizgisinin bir sentez ve ortak eğilim olarak geliştiğini söylemek mümkündür. Bu eğilimde kadına geleneğin ve kültürün aktarımı, toplumsal birliğin sağlanması, topluma yeni üyeler kazandırma gibi işlevlerin yanı sıra modernliği gösteren bir vitrin olma rolü de yüklenmiştir. Aynı zamanda modernlik ve kadın arasında daha yakın bir ilişki kurularak, modernliğin denetim altına alınması için kadının denetim altında tutulması gerektiği savunulmuştur (Bora, 2005). Bu doğrultuda kadının annelik, eşlik, birleştiricilik özellikleri ön plana çıkartılmıştır. Muhafazakâr modernleşme çizgisinde klasik ataerkil yapının değişimi savunulurken diğer taraftan kadın yeni bir ataerkillik çerçevesinde sınırlandırılmış, toplumsal değişimin gerekliliği söylemine de karşı çıkılmayarak modernleşme sürecine kadın üzerinden eklemlenilmeye çalışılmıştır. Modernleşme ve uluslaşma sürecinde kadının annelik, eşlik gibi geleneksel rolleri devam ederken, toplumsal üretim sürecine de katılması hedeflenmiş, kadına özel alandaki görevlerini yerine getirmek kaydıyla ulusun kalkınma sürecinde ekonomik ve sosyal yaşama katılımı kabul edilmiştir (Özman, 2006). Bu süreçte kadının üzerine özel alandan kaynaklanan aileye ilişkin sorumluluk ve rollerin yanı sıra bir de ulus ve topluma ait sorumluluk ve roller yüklenmiştir.

Klasik Ataerkilliğin Dönüşüm Sürecinde Erkek Feminizmi

Modernleşme sürecini destekleyen erkek reformistler, klasik ataerkilliğin dönüşümünde kadınların toplumsal mücadelelerine destek vermişlerdir. Klasik ataerkilliğin temel özelliklerini Kandiyotti (2007: 186), "saygınlık kalıpları yaşa dayalıdır, kadınlar ve erkekler için farklı hiyerarşiler söz konusudur, cinslerin faaliyet alanları ayrılmıştır, nihayet kadınların emeğine ve üreme kapasitelerine evlenerek

dâhil oldukları erkek soyu tarafından el konulur" şeklinde açıklamıştır. Modernleşme sürecinde erkek reformcuların kadınlara yönelik desteği erkek feminizmini oluşturmaktadır (Kandiyotti, 2007; Zihnioğlu, 2003: 103-6). Erkek feministler Osmanlı toplumunda şeriat yasalarıyla kendilerine tanınan dört kadınla evlenme hakkına, karılarını istedikleri an boşayabilme ve evin dışındaki davranışlarını kontrol etme hakkına karşı çıkan üst ve orta sınıf erkeklerden oluşmuştur (Kanddiyotti, 2007: 189-90). Bu orta sınıf aydın kesim Osmanlı'nın kurtuluşunun modernleşme dışında gerçekleştirilemeyeceğini kabul etmiş ve mevcut toplumsal düzendeki klasik ataerkilliğe karşı mücadele etmiştir (Jayawadena, 1986: 30). Bu reformculardan Abdullah Cevdet'in 1912'de Sultan'nın haremi olmaması ve tek bir kadınla evli olması gerektiğini, kadınların giyimine karışılmaması ve kadın üzerindeki yasakların kalkması gerektiğini savunduğu yazıları (Jayawadena, 1986) reform isteğinin açıkça dışa vurulmaya başlandığını göstermektedir.

Erkek feministlerin, kadın ve erkeğin eşit olması talepleri geleneksel toplumdaki kadın erkek ilişkilerinden duydukları rahatsızlık doğrultusunda şekillenmişir. Bu refomcular, Batılı iyi eğitim görmüş, toplumsal yaşamda nasıl davranması gerektiğini bilen ve aşk ilişkisi yaşayabilecekleri kadına duydukları özlemi dile getirmişlerdir. Kandiyotti (2007) erkeklerin taleplerini, "bu erkekler öyle anlaşılıyor ki artık yaşlı kadın akrabaları tarafından ayarlanan ve denetlenen görücü usulü evlilik istememektedirler; romantik ilişki ve aşk özlemi çekmektedirler, karşılıklı düşünce alışverişinde bulunabilecekleri eğitilmiş zevceler istemektedirler" şeklinde açıklamıştır. Kadının toplumsal rollerindeki değişimi savunan Abdullah Cevdet'in yazılarında bu dönüşüm meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Cevdet, "rasyonel iktisadi adamı iyi eğitim görmüş, annelik ve eşlik görevlerini çok iyi yerine getien bir kadınla tek eşli bir aile kuran erkek" olarak tanımlamıştır (Zihnioğlu, 2003: 104). Abdullah Cevdet gibi Osmanlı Devleti'nin son döneminde modernleşme sürecinde rol oynayan, Şinasi, Namık Kemal, Şemseddin Sami, Ahmet Mithad Efendi de edebi yazılarında Osmanlı'da hâkim olan geleneksel aile, evlenme ve boşanma biçimlerini eleştirmişlerdir. Osmanlı aydınının bu dönüşüm talebini Kandiyotti (2007: 153) şöyle açıklamıştır:

> Bu aşamada kadınların acıklı durumu katı geleneklerin ve geriliğin en belirgin işareti olarak görülebiliyordu ve modernist reformcular kadını Osmanlı toplumunun baskıcı yönleriyle ilgili kendi tehammülsüzlüklerinin sesi ile özdeşleştirmeye hazırdı. Cariye, insanlık ve cinsellik açısından aşağılanmanın en uç örneğiydi. Erkek reformcuların cariyeliği reddedişi; daha arkadaşça ve romantik ilişkiler özlemi, bir sonra da Batı eğitimi almış erkeğin eğitimsiz, incelmemiş geleneksel karısıyla (sonuçsuz kalan) iletişim çabaları, yalnızlığı ve yabancılaşması dönemin en sık görülen temalarıydı.

Dönemin modernleşme yanlısı reformcuları istedikleri toplumun modern biçimde dönüştürülmesi için Osmanlı ilk dalga feminizm hareketlerini desteklemişlerdir.

Ancak bu dönemdeki kadın hareketlerinde ve kadınların toplumsal konumlarının iyileştirilmesini destekleyen erkek reformcuların yeni kadın betimlemelerinde ataerkilliğin temel kalıplarını oluşturan, annelik, eşlik, çoçuk yetiştirmek, aileyi ayakta tutmak gibi vazifeler vazgeçilemez temeller olarak varlığını sürdürmüştür. Bu gerilim, modernleşme sürecini destekleyen yazarlarda bir taraftan geleneksel değerlerin korunması diğer taraftan da kadının Osmanlı'da kendisine biçilen toplumsal rollerden kurtarılması çabası arasında yaşanmıştır (Parla, 1993: 18-20).

Türkiye'de modernleşme dönemi içinde aydınlar modern Batılı kadına duydukları özlem nedeniyle kadınların toplumsal konumlarını geliştirmek için sürdürdükleri mücadeleleri desteklemişlerdir. Örneğin, Ahmet Mithad, *Peder Olmak Sanatı*'nda, Türk kadınlarının da Batılı kadınlar gibi iyi eğitim görmesi gerektiğini savunmuştur: "Gençler daha çok yüksekokullarda tahsil etmişlerdir. İlimlere, lisanlara vakıf olmuşlardır. Bir zamanın hem halat kızları gibi mahlûklarla yaşayamazlar. Bazıları ecnebi kızlarını alıyorlar ki buna gönlümüz razı olmamakla beraber mazuriyetlerini dahi inkâr edemeyiz" (Zihnioğlu, 2003: 104). Bu aydınlar, bir taraftan kadının toplumsal rollerindeki değişimi savunurken, diğer taraftan da kadını yeni toplumsal düzende ataerkil kalıplar içinde kurgulamaya devam etmişlerdir. Savundukları temel reformlar, tek eşlilik, evlenme biçimleri ve boşanma gibi Osmanlı ataerkillik kalıplarının yıkılması ve yerine Batılı kadın erkek ilişkilerindeki gördükleri yaşam biçimlerinin getirilmesi, kadının toplumsal konumunun arttırılması olmuştur. Ancak bunun sınırlarını kadına annelik, eşlik ve aile düzenini sağlama işlevleri yükleyerek çizmişlerdir.

Modernleşme sürecinde yeniden üretilen bu ataerkil kalıplar farklı toplumların uluslaşma sürecinde olduğu gibi kadının toplumsal işlevleri doğrultusunda kurgulanmış, kadının kültürel ve ideolojik aktarıcılık özelliği, kadının doğasına annelik vasfının atfedilmesi ve eşlik rollerinin sürdürülmesiyle devam etmiştir. Kadının, kamusal alana çıkması da, "erkekleştiği" yani cinsel kimliğini gizlediği oranda gerçekleşmiştir. Özman (2007), reformcu aydınların yeni kadın kurgusunun, yeni toplumsal ilişkiler içinde hem modernleşmeci hem de muhafazakâr yaklaşımla örtüşen özelliklerini şöyle sıralamıştır:

- Toplumun biyolojik olarak yeniden üretimi,
- Fedakâr eş olmak,
- Becerikli ev kadını olmak,
- Millete faydalı olmak,
- İyi ahlaklı olmak,
- Sağlıklı çocuklar yetiştirmek,
- Evin mutluluğunu sağlamak,
- Eğitimli ve meslek sahibi olmak,
- Sağlıklı, güçlü ve çevik olmak.

Kadına yüklenen bu özelikler kadının toplumsal yaşamda erkekler gibi etkin bir şekilde rol almasının beklendiğini ancak geleneksel toplumsal rolleri de sürdürmesi talebinin devam ettiğini göstermektedir. Bu açıdan modernleşme döneminde gelişen erkek feminizminin kadını özgürleştirmekten ziyade erkeklerin arzuladığı doğrultuda yeniden biçimlendirmenin, modern toplumda kadının kontrolünü elde tutmanın milliyetçilik, muhafazakârlık ve modernleşme yaklaşımlarının ortak temelleri doğrultusunda kadına ve erkeğe yeni toplumsal roller yüklemenin bir aracı olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

Erkek Feminizmi: Türk Edebiyatından Örnekler

Türkiye'de modernleşme sürecini 18. ve 19. yüzyıl Osmanlı dönemindeki reform hareketlerine kadar geri götürmek mümkündür. Ancak bu çalışmada erkek feminizmi kavramının Türk Edebiyatı eserleri üzerinden değerlendirildiği modernleşme süreci Cumhuriyet döneminin siyasal, toplumsal ve düşünsel temellerini oluşturan II. Meşrutiyet'ten Türkiye'de çok partili demokratik hayatın işlemeye başladığı 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan zaman dilimini kapsamaktadır. Çalışmada erkek feminizmi Türk edebiyatının önemli yazarları olan Ömer Seyfettin, Peyami Safa ve Vâlâ Nureddin'in eserleri üzerinden incelenmektedir. Bunun birincil nedeni bu yazarların eserlerinde kadının toplumsal rolleri ve kadının toplumsal statüsü ile oldukça fazla ilgilenmiş olmalarıdır. Bu yazarların eserleri erkek feminizminin önemli örneklerini sunmaktadır. Bunun yanı sıra Seyfettin, Safa ve Nureddin'in milli edebiyatın gelişmesinde, toplumsal hayatın yeniden yapılanma sürecinde etkin bir şekilde yer alan yazarlar olmaları ve eserleri üzerinden toplumsal değerlerin yeniden üretiminde etkili olmaları bu çalışmadaki yazar seçiminde belirleyici olan bir diğer etkendir. Seyfettin'in modernleşme ve yenileşme sürecinin önemli bir bölümünü oluşturan II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar geçen dönem içerisinde Türkçülük ve milliyetçilik akımlarının gelişiminde ve özellikle dil alanında önemli katkılar yapmıştır (Arai, 2009:184). Safa ve Nureddin'in ise, cumhuriyet döneminde gelişen fikir akımlarında ve toplumsal yapının yeniden şekillenme sürecinde etkili olmuştur (Coşar, 2007; Özman, 2010). Bu yazarların milliyetçilik, muhafazakârlık ve modernleşme bağlamında farklı yaklaşımlara sahip olmalarına rağmen ataerkil rollerin yeniden yapılandırılması sürecinde muhafazakâr modernleşme eğiliminde birleştikleri görülmektedir.

Ömer Seyfettin (1884-1920) milliyetçilik düşüncesinin Türk edebiyatındaki önemli temsilcilerinden birisidir. Eserlerinde modern değerleri benimsediği ancak Batı karşısında toplumun kendisine özgü ahlak ve değerleri sahiplenme konusunda hassas olduğu görülmektedir. Toplumsal devrimin edebiyat ve dil alanında ve onun sayesinde gerçekleştirilebileceğini savunmaktadır. Bu nedenle eserlerinde toplumsal

yaşamla ilgili pek çok konuyu işlemektedir (Alper, 2009). Kadının toplumsal rolleri ve toplumsal değişim de bu konular arasında önemli bir yere sahiptir. Seyfettin, *Aşk Dalgası*, *Yüksek Ökçeler* ve *Birdenbire* adlı hikâyelerinde toplumsal cinsiyet konusunu ele almaktadır. Bu hikâyelerinde çizdiği kadın karakterlerin özellikleri ve toplumun kadına bakış açısına ilişkin yorumları erkek feminizminin temel özelliklerini yansıtmaktadır.

Peyami Safa (1899-1961) cumhuriyet döneminde modernlik ve gelenek arasında muhafazakâr siyasal duruşu temsil etmektedir (Yılmaz, 2006). Safa modernleşme sürecini Batılılaşma olarak eleştirmesine rağmen modernliği tamamen dışlamamaktadır. Doğu-Batı, modernlik ve gelenek arasında bir sentez kurmaya çalışır (Ayvazoğlu, 2006). Safa'nın kadına ilişkin yaklaşımında, biyolojik belirleyiciliğe ve sosyal rollere dayalı olarak kadın-erkek eşitsizliğini meşrulaştırmaya yönelik pek çok öğe bulunmaktadır (Coşar, 2007). Safa'nın *Fatih-Harbiye*, *Sözde Kızlar* ve *Yalnızız* eserlerinde kadının toplumsal rolleri ve statüsüne ilişkin beklentilerin yoğun bir şekilde ifade edildiği ve modernlik ve muhafazakârlığa ilişkin sembollerin kadın üzerinden aktarıldığı görülmektedir. Safa'nın eserlerindeki yaklaşımı erkek feminizminin önemli örneklerinden birini sunmaktadır.

Vâlâ Nureddin'in (1901-1967) siyasal yaklaşımı hakkında pek fazla bilgi bulunmamakla birlikte genellikle dünyaca ünlü Türk şair Nazım Hikmet'le olan ilişkisi bağlamında hatırlandığı ifade edilmektedir (Özman, 2007). Nureddin cumhuriyet döneminde toplumun yeniden yapılandırılması sürecinde gerçekleştirilen reform sürecini ve toplumun modernleşmesi sürecini desteklemiştir. Nureddin eserlerinde toplumsal cinsiyet rollerine yoğunlaşmıştır. Çok sayıda gazete yazısı, hikâye ve romanında kadının değişen sosyal statüsü konusunu işlemiştir. Kadının toplumsal rollerinin ve statüsünün modernleşme ve batılılaşma süreciyle bağlantılı olarak geliştirilmesini savunmuşsa da kadının toplumsal rollerinin ataerkil bir şekilde yeniden yapılandırılması sürecine eserleriyle büyük ölçüde katkıda bulunmuştur (Özman, 2007). Bu çalışmada incelenen *Onu Elimden Aldın*, *Hayatımın Erkeği* ve *Mazinin Yükü Altında* adlı eserlerinde kadının toplumsal rollerine ilişkin yaklaşımı ve modernleşmeci eğilimi karşısında ataerkil rollerin yeniden tanımlanmasına katkısı ile erkek feminizminin örnekleri arasında yer almaktadır.

İncelenen yazarların ortak noktalarına bakıldığında şunları söylemek mümkündür: Bu yazarların erkek feminizminde yer alan kadının toplumsal rollerindeki değişimi yeni ataerkil roller tanımlayarak sürdürme eğiliminde oldukları görülmektedir. Erkek feminizminin özelliklerine eserlerinde belirgin biçimde rastlanmaktadır. Bu yazarlar farklı siyasal yaklaşımlara sahip olsalar da bir taraftan modernleşme bağlamında kadının toplumsal rolleri ve statüsünde iyileştirmeleri diğer taraftan da ataerkil rollerin yeniden yapılandırılmasıyla muhafazakâr değerleri farklı düzeylerde ve farklı biçimlerde savunmaktadırlar. Kadın giyimi, işi, yaşam tarzıyla

muhafazakârlığın ya da modernliğin sembolü olarak görülmekte, yeri geldiğinde ikisi arasındaki gerilim kadın üzerinden tırmandırılmakta ya da çözülmektedir. Eserleri incelenen bu üç yazarın tamamının yazıları, romanları ve hikâyeleri yaşadıkları dönemde ana akım edebiyat ürünleri olmuştur. Bu edebiyat ürünleri toplumun büyük bir kısmına ulaşmış ve etkilemiştir. Bu yazarların eserlerinde kadın ve kadının toplumsal rollerine ilişkin konular yoğun olarak işlenmektedir. Bu bakımdan eserleri toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin oldukça fazla veri sunmaktadır.
Seyfettin, Safa ve Nureddin'in eserlerinde erkek ve kadın karakterlere yüklenen rollerin değerlendirilmesi erkek feminizmi kavramının anlaşılması bakımından önemlidir. Bu yazarların eserleri erkek feminizmi çerçevesinde incelenirken erkek ve kadın ilişkilerinde belirli kategoriler incelenmektedir. Bu kategoriler şunlardır:

- Aşk teması,
- Eşlerin evlenme biçimleri,
- Kadın ve erkeğin ailedeki rolleri,
- Erkeklerin eş sayısı,
- Kadınların becerileri,
- Toplumsal yaşama katılım,
- Kamusal mesellerde söz sahibi olma,
- Kadınların eğitim seviyeleri –yabancı dil, hobi ve beceriler,
- Meslek durumu.

Modernleşme sürecinde değişen toplumsal yapıyı ve kadının toplumsal konumundaki yükselişi destekleyen, geçmiş toplumsal ilişkilerde kadın erkek ilişkisinin çarpıklığını açık bir şekilde eleştiren, kadının geçmiş toplumsal ilişkiler içindeki kapatılmışlığından kurtarılarak özgürleşmesini savunan edebiyat yazarlarından Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde erkek feminizminin örnekleri açıkça görülmektedir. Seyfettin görücü usulü geleneksel evlilik şeklini, kadınların kendilerinden yaşça büyük erkeklerle yaptıkları evlilikleri eleştirmekte, erkeğin seveceği ve evleneceği kadınla evlenmeden önce aşk yaşama özlemini dile getirmektedir. *Aşk Dalgası* adlı hikâyesinde erkek feminizminin etkileri uzun seneler sonra karşılaşan iki arkadaşın aşk üzerine yaptıkları konuşmada görülmektedir. Bu konuşmada aşk yaşamak isteyen gence arkadaşı aşkın Türk toplumunda söz konusu olmayacağını bu durumdan rahatsız olduğunu belli ederek şöyle anlatır:

> Her yerde başlı başına bir çevre, bir sosyal vicdan vardır ki bütün fenlerin, mantıkların, ilimlerin, felsefelerin tersine, en mutlak ve zalim bir tarzda, hükmünü sürer. İşte bizim çevremizde Türklerin çevresinde de aşk şiddetle yasaktır. Bir cehennem makinesi, bir bomba, bir kutu dinamit kadar yasak... Bir Türk on dört yaşına girdi mi annesinden, ablasından, kız kardeşinden ve nihayet teyzesinden ve halasından başka bir kadının yüzünü göremez... O

> halde kimi sevecek? Hiç. Bu çevrenin, bu içtimai vicdanın kuvvetini, dehşetini sana nasıl anlatayım... Türkiye'de kimse sevişemiyor. Ve kimse şimdiden sonra sevişemeyecek... Çünkü sevmek için evvela görmek lazım. Hâlbuki genç bir kızla yuva yapmak ölünceye kadar bahtiyar yaşamak için konuşmak, anlaşmak, sevişmek değil; hatta bir kerecik olsun yüzünü görmek imkânsız... ...İstanbul ve civarında bir Türk kızıyla geceleyin kol kola gezmek, bülbüllerini dinleyerek aşk kelimeleri söyleşmek... hatta gündüz biraz taze görünen annemizle bir arabaya binmek ne kadar tehlikelidir, düşün..." (Seyfettin, 2002:47-50).

Seyfettin, erkeklerin dışarda kadınlarla konuşmasına, dolaşmasına, aşk yaşamasına getirilen yasaklara karşı çıkarken, ev hayatında da kendilerine kadınlar tarafından hapis hayatı yaşatıldığını; kadınların amaçlarının oğullarına görücü usulü çirkin bir kız bulmak olduğunu ve kızlarını da oğulları gibi kapattıklarını açıklar:

> Dışarıdaki zabıtanın en tehlikelisi evdedir. Mesela hizmetçi alacaklar değil mi? En çirkinini bulurlar. Çiçek bozuğu... berbat bir şey... Zavallıyı halis bir orangotona çevirirler. 'Beyin hiç yüzüne bakmayacaksın, yanında laf söylemeyeceksin, bir şey sorarsa cevap vermeyeceksin...' tembihlerini vermekte gecikmezler... En birinci emelleri oğullarına yahut kardeşlerine çirkin bir kız almaktır... anneler, kızlarını ellerinden geldiği kadar güzellikte, süsten, serbestlikten menederler. Bu annelerin sokağa çıkarken kızlarının kulaklarına fısıldadıkları nasihatın değişmez modeli budur: Kızım! Peçeni indir. Ellerini çarşafın içine sok. Başını öyle yukarı kaldırma, aşifte diyecekler. Önüne bak. Frenk karıları gibi zıp zıp yürüme. ...adın çıkacak, evde kalacaksın... (Seyfettin, 2002: 51-53).

Seyfettin, kadın ve erkek ilişkilerinde aşkın olabilmesi için tek yolun sosyal çevrenin vicdanının değişmesi olduğunu söyler ve Osmanlı toplumsal yapısının klasik ataerkil kalıplarına karşı tepkilidir. Toplumsal değişimi özlemle ifade eder. Seyfettin'nin aşk arayan erkek karakteri hikâye biterken, vapurdan çıkar ve etrafında gördüğü kalabalığın kendisine nasıl göründüğünü şöyle tasvir eder:

> Fertlerini ikiye ayıran, aşktan ve sevişmekten mahrum bırakan, annelerini, karılarını, kızlarını hapsederek asırlarca daldığı rüyasız ve granit uykusundan asla uyanmayan bir kavmin, bir cemiyetin sonunun ne olabileceğini düşünüyor; dar tahtalar üzerinde korkak bir dikkatle hızlı hızlı geçenlerin sessiz ve sedasız çıkışlarını, ürkek bir hayvan sürüsünün acele kaçışına benzetiyordum. Bunların içinde hiç dişi yoktu. Çoluk çocuk, ihtiyar, genç, zengin, fakir hepsi erkekti. Elimle dizimi oğuşturarak vapurda hiç kadın yokmuş dedim. Arkadaşım yine güldü ve cevap verdi: sabırlı ol onların erkeklerle karışmaları yasaktır. En sonra çıkarlar...(Seyfettin, 2002:56).

Seyfettin'in erkek feminizmi özelliklerinin görüldüğü bir diğer hikâyesi de *Yüksek Ökçeler*'dir. Bu hikâyede kadınların kendilerinden yaşça çok büyük kişilerle evlendirilmelerine, bir kadın için dul kalmanın yarattığı olumsuz sonuçlara, toplumun dul kadına bakış açısına dikkat çeker. Bu hikâyede on üç yaşında iken altmışaltı yaşında bir kocayla evlendirilmiş ve genç yaşta dul kalmış Hatice Hanım'ı anlatır. Hatice Hanım için "erkek" "romatizma balgam, pamuk, vantuz, tendürdiyot yığınlarından yapılmış, pis, abus, lanet bir hayula"dan başka bir şey değildir (Seyfettin, 1990:7). *Birdenbire* adlı hikayesinde de *Yüksek Ökçeler*'de olduğu gibi kadın karakter kendisinden oldukça büyük biriyle evlendirilmiş ve genç yaşta dul kalmıştır. Bu kadının ömrü aşksız ve sevgisiz geçmiştir. Seyfettin'nin beklentisi erkek ve kadın ilişkilerinin değişmesi, kadının toplumsal hayata katılması bunun için de toplumsal bir dönüşümün yaşanması şeklindedir. Ancak Seyfettin'in hikâyelerinde kadının özgürleşmesi söz konusu değildir. Klasik ataerkil ilişkilerin ortadan kalkması ve toplumsal değişim savunulsa da kadının konumu erkekten sonra gelmektedir. Seyfettin'de kadının statüsünün yükselmesi isteği aslında erkeklerin mutluluğu ile bağlantılıdır. Çünkü Seyfettin, toplumsal baskı altında sıkışan ve klasik ataerkilliğin baskısı altındaki kadının özgürleşme talebini dile getirmemektedir. Seyfettin'in eserlerinde görülen temel sorunlar erkeklerin kendi istedikleri kadınlarla evlenememeleri, kadınların eğitimli olmayışı ve erkeklerin kadınlarla ilişkilerini özgürce yaşayamıyor olmalarıdır. Ayrıca, Seyfettin bu toplumsal sorunların kaynakları arasında erkeklerin çevrelerindeki anne ve kız kardeşlerini görmekte yani sorunun kaynağını kadınlarla bağlantılı olarak açıklanmaktadır.

Eserlerinde erkek feminizminin etkilerinin görüldüğü bir diğer edebiyatçı Peyami Safa'dır. Safa'nın romanlarında olumlu bir çerçevede tasvir edilen kadın karakterler muhafazakâr özellikler taşımaktaysa da, toplumsal yaşamda kadının görünmesini, erkeklerle sosyal ilişki kurabilmesi gerektiğini savunacak kadar da modernleşme ile uyumlu görünmektedir. Bu durum Safa gibi muhafazakâr ama modernleşmeyi de savunan erkeklerin toplumsal yaşamda kendileriyle sosyal ilişki kurabilecek kadınlar görmek istediklerinin bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Safa'nın Doğu ve Batı karşıtlığının ve Türk kadınının Batı'ya hayranlığının, bu hayranlığın da kendi kültürel değerlerinden kopuşa neden olduğu temalarının işlendiği *Fatih-Harbiye* romanının temel kadın karakteri olan Neriman'nın Şinasi adındaki gençle kurduğu arkadaşlık evlenmeden önce erkeğin kadınla karşılıklı olarak birbirlerini tanıma fırsatı bulabildiklerini göstermektedir. Şinasi'nin Nerimanla evlenmek istemesine rağmen - her ne kadar baloya gitmek Batı'ya özenmek anlamına geldiği için olumsuz bir olay olarak vurgulansa da - Neriman'nın Macit adlı gençle baloya gitmeyi aklından geçirebildiği görülmektedir. Baloya gitmekten kendi rızasıyla vazgeçen Neriman babasının ve Şinasi'nin de olduğu bir erkek meclisine girerek onlara baloya gitmeyeceğini söyler ve romanın akışı içerisinde Batıyı temsil eden keman ile

Doğu'yu temsil eden ud çalmak arasında ud'u tercih eder; erkeklerin bulunduğu bu mecliste ud çalar ve herkes onu dinler. Bu durum Neriman'ın hem toplumsal değerleri muhafaza etmeye devam edeceğinin hem de erkekler arasına girerek bir enstrüman çalabildiğinin göstergesidir. Macit ile Şinasi, keman ile ud, Doğu ile Batı arasındaki tercihin Neriman'ın kendisine bırakılmış olması, Neriman'ın gündelik yaşamında toplumsal hayata katılımı, erkeklerin arasına girerek bir müzik aleti çalması gibi olumlu aktarılan özellikler bu romanda kadının toplumsal konumunun yükselmesine verilen değerin göstergesidir. Diğer taraftan kadının temel rolleri olarak ev işlerini yapması, aile kurması, evlenmesi kadının geleneksel toplumsal rollerinin sürmesine ilişkin isteği göstermektedir.

Safa'nın kadın üzerine düşüncelerinin açıkça görüldüğü, Milli Mücadele döneminde konak kadını ya da salon kadını ile Anadolu kadını arasındaki ayrımı vurguladığı eserlerinden biri de *Sözde Kızlar*'dır. Bu eserin kadın kahramanı, babasının Yunan askerleri tarafından esir alındığını düşünerek babasını bulmak için İstanbul'a gelen, uzun zamandır görmediği bir akrabasının yanında kalmak zorunda kalan Mebrure'dir. Mebrure, yanlarında kaldığı akrabalarının yozlaşmış, ahlaksız ilişkilerinden nefret etmekte ve konaktan ayrılmak ve biran önce babasını bulmak istemektedir. Mebrure karakteri, burada geleneksel Türk kadınını temsil ederken, akrabaları olan Nevin, Behiç gibi kişiler Batı'nın yozlaşmışlığını temsil etmektedir. Safa'nın kendi toplumuna yabancılaşmamış kadınını canlandıran Mebrure karakteri eğitimli bir kadındır. Amerikan Okulu'nda eğitim alan Mebrure aynı zamanda piyano çalmaktadır. Geleneksel erkeği temsil eden Nadir, Mebrure'nin kaldığı konakta düzenlenen baloya geldiğinde Yunanlıların taarruza geçtiğini haber verir. Mebrure diğer kişilerin hiç ilgilenmedeği bu haberden etkilenerek Nadir'e savaşın nasıl sonuçlanacağını sorar. Mebrure'nin bu davranışı, ulusal bir meseleye karşı duyduğu ilgiyi göstermektedir. Mebrure karakterinin, eğitimli ve becerikli oluşu; toplumsal ve siyasal konulara ilgisi, kamusal konularda söz söyleyebilirliği Safa'nın kadının toplumsal hayata katılımını olumlu bir şekilde resmedişi, Nadir ve arkadaşıyla kurdukları ilişki, kızın kendi tercihlerini yapar konumdaki tasviri erkek feminizminin kadının toplumsal alana eşit katılımını destekleyen öğelerini yansıtmıştır. Kadının doğal olduğu sürece güzel olduğu vurgusu, makyaj karşıtlığı kadının mütevazılığı, ulusal konulardaki ilgisi de ataerkilliğin yeniden nasıl kurulmaya çalışıldığını göstermektedir.

Safa'nın *Yalnızız* romanındaki Selmin adlı kadın karakterlerin zekâsına yapılan vurgu, romanda Samim ve Meral, Selmin ve nişanlısının yaşadığı ilişkilerde aşkın etkisinin işlenmesi Safa'da erkek feminizmiyle örtüşür. Ayrıca, romandaki erkek karakterler tek eşlidir, erkek ve kadın karakterler birbirleriyle arkadaşlık ve aşk ilişkisi kurabilmektedir. Safa'nın yeni kadın kurgusunun Osmanlı kadınıyla kıyaslandığında görece eğitimli ve zeki oluşu, toplumsal hayatta nasıl davranmasını bildiği, Türk

kadınının alafranga kadına benzememek kaydıyla kendi sınırlarını bilerek giyiminde, konuşmasında ve hareketlerinde özgür olduğu dikkat çekmektedir. Aynı zamanda, annelik, eşlik, evcillik, kültüre ve geleneklere bağlı olmak gibi ataerkil kalıpların da sürdürüldüğü görülmektedir. Sonuç olarak, Safa'nın romanlarında kadın erkek ilişkilerinin Osmanlı geleneksel toplumunda kadını kuşatan öğelerden kurtarıldığı ve modernleştirildiği ancak muhafazakâr öğelere bağlı olarak ataerkil rolleri yeniden ifade ettiği ve böylelikle erkek feminizmini yansıttığı görülmektedir.

Eserlerinde kadının toplumsal konumu ve rolleri hakkında modernleşme ve muhafazakârlık arasında kalan edebiyatçılardan Vâlâ Nurettin de modernleşme sürecinde kadının toplumsal konumunun yükseltilmesini savunan yazarlar arasındadır. Vâlâ Nurettin'in kadının modernleşme sürecinde toplumsal yaşama katılmasını desteklemekle birlikte, kadının geleneksel sosyal rollerine ve erkekten sonra gelen ikincil statüsüne karşı nostaljik bir eğilimi olduğu da belirtilmektedir (Özman, 2007). Bu yönleriyle Vâlâ Nurettin'in eserleri erkek feminizminin özellikleri ile uyumlu görünmektedir. Eserlerinde kadın ve erkek ilişkilerinde aşk temasının yoğun olarak işlendiği, kadının erkekle toplumsal alanda birlikte yer aldığı, evliliğin görücü usulüne değil sevgiye dayalı olduğu, erkeklerin tek eşliliği, kadının eğitimli olduğu, kadın karakterin yabancı dil bildiği ve belirli meslekleri gerçekleştirebildiği görülmektedir. Vâlâ Nurettin'in erkek feminizminin örneklerinin bulunduğu eserlerinden birisi olan *Onu Elimden Aldın* adlı romanında olumlu özellikler yüklediği kadın karakter Malike babasına kâtiplik yapan Murat karakterine âşık olmuştur. Ancak aradaki yaş farkı nedeniyle aşkını açıklamaktan çekinmektedir. Murat da o güne kadar Malike'ye bir kardeş gözüyle bakmıştır. Malike, daha sonra Murat'a âşık olan Sabahat ismindeki üvey annesi ile anlaşamamış, üvey annesi ile yaşadığı tatsızlıktan sonra evden uzaklaşmak zorunda kalmış, babası tarafındaın Fransızca eğitimini ilerletmek üzere Sörler Mektebine gönderilmişir. İlerleyen zamanda mektepten kaçıp eve dönen Malike daha sonra kendi ayakları üzerinde durmak istemiş ve evden terkrar ayrılmıştır. Bu süreçte kendisine hastanede hasta bakıcı olarak iş bulan Malike hayatını düzene koymuştur. Bu romanda, Malike'nin eğitimli olması, işe başlaması, kendi ayaklarının üzerinde durma çabası, yabancı dil bilgisi dikkat çekmektedir. Bu özellikler kadının statüsündeki değişimin olumlu bir şekilde yansıtılmasıdır. Bu özelliklerine karşı hasta bakıcılık gibi kadına özgü işlerde çalışması, saf ve ahlaklı olması bu modern anlatımın ataerkil sınırlarına işaret etmektedir. Nurettin'in eserlerinde "yasak aşk" ilişkilerine rastlanmaktadır. Murat ve Sabahat arasındaki ilişki karşısında daha sonra Murat ve Malike arasındaki ilişkinin gelişmesi ve bu yönde hikâyenin mutlu bir şekilde sonlanışı, Nureddin'in eserlerinde modernlik ya da batılılığın sınırlarını da göstermektedir. Malike ve Murat'ın birleştiği an "Malike sevgilisine yaklaştı ve öpüştüler fakat bu buse çılgın bir ihtirasın eseri değil temiz iki ruhun birbirine vaat ettiği saf bir aşkın mührüydü" şeklinde

anlatılmıştır. Nureddin burada bir tarafta kurnaz ve sadakatsiz Sabahat örneğini gösterirken diğer tarafta saf, temiz ve sevecen özelliklerin ön plana çıktığı Malike arasında Malike'den yana bir tercih yapmaktadır.

Vâlâ Nurettin'in erkek feminizmi ile örtüşen romanlarından bir diğeri de *Hayatımın Erkeği*'dir. Bu romanın baş kadın karakteri olan Nermin yetim kalmış ve 19 yaşına kadar yatılı bir okulda eğitim gördükten sonra, bir akrabası gelip onu okuldan almış ve çalışarak kendi hayatını kazanması için bir tanıdığının yanına İstanbul'dan uzakta bir çiftliğe göndermek istemiştir. Nermin yakınlarının bu isteğini kabul ettikten sonra çiftliğe doğru tek başına bir yolculuğa çıkmıştır. Çiftliğe geldiğinde büyük bir konakla karşılaşmıştır. Konağın sahibi Rüştü Bey öncelikle bir kadının kendisine kâtiplik yapamayacağını söyleyerek ona iş vermek istemese de, Nermin bir erkek gibi kâtiplik yapabileceğini, diploması olduğunu ve Fransızca bildiğini söylemiş, Rüştü Bey her ne kadar evinde kadın istemediğini söylesede sonunda Nermin'nin konakta kalmasına izin vermiş ve Nermin kütüphanede çalışmaya başlamıştır. Rüştü Bey başlangıçta yanında kalmasını uygun görmediği bu kızın zekâsına, çalışkanlığına ve becerisine hayran kalmıştır. Zaman ilerledikçe kendisiyle evlenmek istemiştir. Bu evlilik isteğinin nedeni zamanla açığa çıkar. Aslında Rüştü Bey kendisi için değil, savaşta yaralanan ve yüzünü kimseye göstermek istemeyen kardeşi için bu evliliği gerçekleştirmiştir. Rüştü Bey'in kardeşi Nermin'nin kendisini istememesi üzerine, intihar etmiştir. Nermin gerçeği öğrenince, aslında âşık olduğu Rüştü'den ayrılarak kendi başının çaresine bakmak için şehre dönmüştür. Beyoğlu'nda bir iş bulmuş, kendisine bir oda tutmuş ve kendi başına hayatını sürdürmeye başlamıştır. Bu süre içinde Rüştü kıza âşık olduğunu anlamış ve onu aramaya başlamıştır. Roman iki aşığın buluşması ile mutlu sonla bitmiştir. Romanda, Nermin'nin tek başına yolculuk etmesi, Fransızca bilgisi, kâtiplik yapabilmesi, çalışkanlığı, erkeği yaptıkları tartışmalarda zekâsıyla yenmesi öne çıkan ve olumlu bir şekilde tasvir edilen özellikleridir. Bu özelliklere karşı Neriman'ın evliliğe olan isteği, namusunu koruyacağına dair verdiği söz geleneksel ataerkil yansımaları göstermektedir. Örneğin, evlilikle ilgili anlatımda kadının bakış açısını şöyle yansıtmaktadır: "Bir erkek ona izdivaç talebinde bulunmuştu. Bunu o aklına bile getirmemişti. İzdivaç! Bütün hayatının sigortası. Barınacak bir yuva… Bir aile sahibi olmak. Bu ihtimali o hayalinde bir an bile kuramamıştı. Şimdi karşısında ne büyük saadet çıkmıştı." (Nureddin, 1939:47). Nermin'in evliliğe bakış açısı, hayatının sonuna kadar ayrı olsa dahi Rüştü'nün karısı olarak namusunu koruyacağına söz vermesi, kadının hayalperest olma özelliğine yapılan vurgu Nureddin'in eserlerindeki ataerkil yaklaşımı göstermektedir. Nureddin'in eserlerinde erkeklerin ilgisini çeken kadınlar ahlaklı, eğitimli, meslek sahibi hem modern hem de geleneksel özelliklere sahip olan kadınlardır. Bu yönleriyle Vâlâ Nurettin'in

Hayatımın Erkeği adlı eserinde erkek feminizminin temel öğelerini görmek ve erkek feminizminin etkilerinden söz etmek mümkündür.

Vâlâ Nurettin'in *Mazinin Yükü Altında* adlı eserinde kurnaz ve arzularına yenilen kadın ile saf, temiz, iyi eğitimli ve iyi ruhlu kadın arasında ayrım yaptığı görülmektedir. Bu eserinde kadınların statü ve rolleri modernlik ve ataerkilliğin yeniden kuruluşunu göstermektedir ve erkek feminizminin örnekleri arasında yer almaktadır. Bu eserinde Memduha kocasını aldatan, ihtiraslı, dış görünümüne önem veren, abartılı kokuları ve makyajıyla dikkat çeken, arzularına yenik düşmüş bir kadın olarak yansıtılmaktadır. Kocasını daha önce de aldatan Memduha en son, mühendis olan Atıf adlı bir gence âşık olmuştur. Bu gençle bir süre ilişki yaşamışsa da, bir süre sonra Atıf bir paşanın yeğeni olan Lamia'ya âşık olmuştur. Lamia öksüz kalmış ve amcası tarafından büyütülmüştür. Henüz on sekiz yaşında olan genç kız saf ve oldukça beceriklidir. Ev idaresindeki başarısı ve "hanım kadın" olma özellikleri ile hakkında övgüyle söz edilmektedir. Ayrıca Lamia çok iyi bir eğitim almıştır. Sosyal alanda da oldukça beceriklidir ve çok iyi derecede piyano çalmaktadır. Onun bu özelliklerini gören Atıf, Memduha'dan uzaklaşarak, Lamia'ya daha fazla âşık olmuştur. Eğitimli, meslek sahibi bir erkeğin kendisi gibi eğitimli, sosyal, terbiyeli, becerikli ve "hanım" bir kıza olan dayanılmaz ilgisi erkek feminizminin özelliklerini yansıtmaktadır. Lamia bütün iyi vasıflarının yanı sıra diğer kadınlardan sade ve basit giyimiyle de ayrılmaktadır. Eserde onun bu özelliği şöyle anlatılmıştır:

> Bir gün hep birden Kayıldağı'na gittiler. Orada güzel gezip eğlendikten sonra Atıf, zirveye çıkmak teklifinde bulundu. Hanımların hepsi isyan etti: gerek sarışın Destine, gerek delikanlı ile başbaşa kalmağı telakki eden Memduha, bu tırmanışa cesaret edemediler. Ne ince tuvaletleri, ne ayakkabılarının ökçeleri buna müsaiddi. Fakat daima çok basit giyinen Lamia sevinçle: - Oh ne iyi! Ben yürümesini severim. Hem bu tepeden etrafı görmek ne hoş olacaktır! Haydi çıkalım! – dedi (Nureddin, 1942:23).

Nureddin'in bu romanında kadının sade ve basit olması, saf ve masum olması gibi özelliklere rastlanmaktadır. Aynı zamanda evlilik arzusu ve sadakat öne çıkan diğer özelliklerdir. Eserde aşk teması, kadın ve erkek ilişkilerindeki modern tarz, kadının "güzel" olması, yabancı dil bilmesi, batılı bir enstrüman çalması, kadının toplumsal alanda kendine güveni ve görünürlüğü gibi modern öğelere yer verilmiştir. Bu modern özelliklerin yanı sıra ev işlerinden iyi anlamak, iyi bir eş olmak, namusunu korumak, saflık, masumiyet, güzellik ve sadakat, kendisine uygun işlerde çalışmak ya da hiç çalışmamak gibi öğeler bu modernliği tamamlayan ve sınırlayan geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine işaret etmektedir. Bu öğeler erkek feminizminde modernlikle uyumlu yeni bir ataerkilliğin işareti olarak görülebilir. Vâlâ Nureddin'in

Mazinin Yükü Altında adlı eserinde de erkek feminizminin bu özellikleri görülmektedir.

Değerlendirme

Bu çalışmada, modernleşme sürecinde, kadının toplumsal statüsündeki dönüşümü savunan ancak muhafazakâr modernleşme çizgisinde yer alan yazarların eserleri üzerinden gidilerek erkek feminizmi kavramı incelenmiştir. Erkek feminizmi kavramı kadın erkek eşitsizliğine kaşı gelişen kadın hareketlerinin gelişiminden ayrı düşünülemez. Bu hareketler özellikle modernleşme ve uluslaşma sürecinde kadının toplumsal yaşama katılma taleplerini içermekte ve toplumsal cinsiyet rollerinin dönüşümünü hedeflemektedir. Erkek feminizmi bağlamında, erkekler de kadınların toplumsal alanda yer alarak belirli haklara sahip olmalarını ve kadının toplumsal rollerindeki değişimi savunmuştur. Ancak bu savunun temelinde ataerkil rollerin ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin tamamen ortadan kaldırılması amacı paylaşılmamaktadır. Dahası, erkek feminizmi modernleşme sürecinde bir söyleme dönüşmekte, ataerkil rollerin yeniden yapılandırılmasına destek olmakta, kadın erkek eşitsizliklerinin üstünü örtme işlevi görmektedir. Erkek feminizmi kadını modernliğin sembolü olarak nesneleştirmektedir. Bu durum kadın erkek eşitsizliklerinin toplumsal olarak köklü bir dönüşüme girmesi değil, ataerkilliğin yeniden yapılandırılması durumuna karşılık gelmektedir. Türkiye'nin modernleşme sürecinde erkek feminizminin siyasal konumunu reformculuk ve muhafazakârlık arasında çizmek mümkündür. Erkek feministler hem modernleşmeyi savunmakta hem de onun sınırlarını gelenekle çizmek istemektedir. Türkiye'de erkek feminizminin edebiyat alanındaki karşılığını Ömer Seyfettin, Peyami Safa ve Vâlâ Nurettin'de görmek mümkündür. Bu yazarlar eserlerinde kadının toplumsal rollerinde ve statüsünde iyileştirmeleri savunurken kadına yeniden yapılandırılmış modern görünümlü bir ataerkilliği sunmaktadır.

Bu yazarların eserlerinde toplumsal alana katılan, erkeklerle sosyal ilişkiler kurabilen, eğitimli ve meslek sahibi kadın karakterler yansıtılmaktadır. Bu yazarların, kadının toplumsal statüsünün gelişmesini, toplumsal hayata katılımını, erkeklerle eşit haklara kavuşmalarını destekledikleri görülmektedir. Bu eserlerde erkeklerin geleneksel kadın erkek ilişkilerinden rahatsızlık duymaları ve aşk özlemlerinin bu değişimi savunmalarının altında yatan temel nedenler olduğu görülmektedir. Erkek feminist yaklaşım kadının toplumsal konumunun ve statüsünün yükselmesi isteğiyle birlikte kadının geleneksel annelik, eşlik ve ev içi bakım rollerini de sürdürmesini beklemektedir. Bu sayede toplumsal ilişkileri bakımından özgürleştirilmek istenen kadınların aynı zamanda ataerkil ilişkilerin kadına yüklediği rol ve işlevleri sürdürerek bu kalıplar içerisine yeniden yerleştirildikleri görülmektedir. Bu yönüyle

erkek feminizmi toplumsal cinsiyet ilişkileri bakımdan Türk edebiyatı örnekleri üzerinden değerlendirildiğinde, erkeklerin ataerkil rolleri yeniden yapılandırdığı, kadın-erkek eşitliğini savunurken eşitsizliği yeniden ürettikleri, erkekeklerin kadınların klasik ataerkillik kalıplarından kurtulmalarını kendi çıkarları adına istedikleri ve kadının modernleşmesini bir söylem olarak benimsedikleri görülmektedir. Erkek feminizmini, bu bağlamıyla, toplumsal cinsiyet rollerinin dönüşümü önünde bir engel olarak ifade etmek mümkündür.

Notlar

[1] Kadın tarihi çalışmalarının kadın çalışmaları içerisinde özgün bir yeri bulunmaktadır. Bu çalışmalar tarihte kadın algısının kurgulanışının çözümlenmesi, kadın ve erkek arasındaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ve kadının nesne konumundan kurtularak özne konumuna gelebilmesi için tarihin yeniden kadın perspektifinden yorumlanması gerektiğini savunmaktadır (Scott, 1993). Bu sayede kadınların ortak deneyimleri üzerinden kolektif bir kimlik geliştirme ve "kadınların kendilerini baskı altına alan düzeni algılama, politik olarak tanımlama ve ona karşı mücadele yöntemleri geliştirme" süreci gerçekleşecektir (Berktay, 2009: 416). Kadın tarihi çalışmaları kadının tarihteki konumunu sorunsallaştırmakta, tarihsel kaynaklarda kadının yerini belirlemekte ve alternatif tarih kaynakları üzerinden kadının toplumsal olarak algılanışına yönelik yargıları sarsmaktadır. Örneğin, kadına ilişkin toplumsal algının temellerini felsefe klasikleri üzerinden inceleyen Okin (1979: 8-11), siyaset felsefesi klasikleri içerisinde kadından bahsedilmediğini, düşünürlerin üzerine konuştukları "insan"ın erkek olduğunu belirtmektedir. Bu analiz doğrultusunda Okin siyasal düşünceler tarihi içerisinde kadının olmadığı ve içinde kadın olan bir siyasal düşünceler tarihinin oluşturulması gerektiği ortaya koymaktadır.

[2] Nezihe Muhiddin'nin öncülük ettiği ve kadınların erkeklerle eşit haklara kavuşması sürecinde kadınların belirleyici bir rol oynaması mücadelesine karşı; rejimin seçkinleri tarafından "Cumhuriyet kadını" öne çıkartılmış, feminist kadın hareketi ve bu doğrultuda Kadın Halk Fırkası'nın kurulma girişimi engellenmiştir. Kadın Halk Fırkası hareketi cumhuriyet kadroları tarafından bir bütün olarak tasarlanan ulusu bölmeye yönelik bir hareket olarak algılanmış, kuruluşu Cumhuriyet Halk Fırkası'yla aynı tarihe denk gelmesi ve isim benzerliği nedeniyle bu girişim engellenmiştir (Toska, 1998). Yeni rejimde, kadınların ulusa katılımı özgür bir mücadele sonucunda olmamış, kadın kimliğinin sınırları cumhuriyet döneminde hâkim olan muhafazakâr modernleşmeci çizgi doğrultusunda belirlenmiştir.

Kaynakça

Alper E. (2009). Ömer Seyfettin. İçinde Bora T. & Gültekingil M. (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce-Cumhuriyete Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet Birikimi*, Cilt 1. İstanbul: İletişim Yayınları: 186-191.

Arai M. (2009). Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği. İçinde Bora T. & Gültekingil M. (Eds.) *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce-Cumhuriyete Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet Birikimi*, Cilt 1. İstanbul: İletişim Yayınları:180-195.

Ayvazoğlu B. (2006). Peyami Safa. İçinde Bora T. & Gültekingil M. (Ed.): *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce – Muhafazakârlık*. İstanbul: İletişim Yayınları: 220-229.

Berktay F. (2002). Doğu ile Batı'nın Birleştiği Yer: Kadın İmgesinin Kurgulanışı. İçinde Kocabaşoğlu U. (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce-Modernleşme ve Batıcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları: 275-285.

Bora T. (1997). Muhafazakârlığın Değişimi ve Türk Muhafazakârlığında Bazı Yol İzleri. *Toplum ve Bilim*74: 6-30.

Bora T. (2005). Analar, Bacılar, Orospular: Türk-Milliyetçi Muhafazakâr Söyleminde Kadın: *Ahmet Öncü ve Orhan Tekelioğlu - Şerif Mardin'e Armağan*. İstanbul: İletişim.

Connell R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Coşar S. (2007). Women in Turkish Political Thought. *Feminist Review,* 86: 113-131.

Çakır S. (2009). Fenimizm: Ataerkil İktidarın Eleştirisi. İçinde Örs B. (Ed.), *Modern Siyasal İdeolojiler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi: 413-465.

Felski R. (1995). *The Gender of Modernity*. USA: Harvard University.

Jayawardena K. (1986). *Feminism and Nationalism in the Third World*. UK: Zed Books.

Kandiyotti D. (2007). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*. İstanbul: Metis Yayınları.

Nureddin V. (1939). *Hayatımın Erkeği*. Ankara: İnkılap Yayınları.

Nureddin V. (1942). *Mazinin Yükü Altında*. İstanbul: İnkılap Yayınları.

Nureddin V. (1943). *Onu Elimden Aldın*. İstanbul: İnkılap Yayınları.

Okin S. M. (1979). *Woman in Western Political Thought*. Princeton: Princeton University.

Özman A. (2007). Domesticated Souls: Vâlâ Nureddin (Vâ-Nû) on Womanhood, *Turkish Studies,* 8 (1): 137-150.

Özman A. (2006). İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nu Yeniden Okumak: "Cinsi Latif"in Ölümü ya da Erkekliğe Methiye". *Toplum ve Bilim* 107: 190-216.

Özman A. (2010). The Image of "Woman" in Turkish Political and Social Thought: On the Implications of Social Constructionism and Biological Essentialism. *Turkish Studies*, 11(3): 445 - 464.

Parla J. (1993). *Babalar ve Oğullar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Safa P. (1995). *Sözde Kızlar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Safa P. (1989). *Yalnızız*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Safa P. (1995). *Fatih – Harbiye*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Saktanber A. (2002). Kemalist Kadın Hakları Söylemi. İçinde: *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce - Kemalizm,* İstanbul: İletişim Yayınları: 323-333.

Scott J. (1993). Woman History. İçinde Burke P. (Ed.), *New Perspectives on Historical Writing*. Cambrigde: Polity Press: 42-66.

Seyfettin Ö. (1990). *Yüksek Ökçeler*. İstanbul: Bilgi Yayınları.

Seyfettin Ö. (2002). *Bütün Hikâyeleri*. İstanbul: Kızılelma Yayınları.

Tekeli Ş. (1981). Woman in Turkish Politics. İçinde Unat N. A. (Ed.), *Women in Turkish Society*. Leiden: E. J. Brill: 293-310.

Toska Z. (1998). Cumhuriyetin Kadın İdeali: Eşiği Aşanlar ve Aşamayanlar. İçinde Hacımirzaoğlu A. B. (Ed.), *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları: 71-88.

Walby S. (2004). Kadın ve Ulus. İçinde Altınay A. G. (Ed.), *Vatan, Millet, Kadınlar,* İstanbul: İletişim Yayınları: 35-64.

Yılmaz M. (2006). Türk Düşüncesi Dergisi. İçinde Bora T. & Gültekingil M. (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce – Muhafazakârlık*. İstanbul: İletişim Yayınları: 216-233.

The Re-construction of Patriarchal Roles in the Process of Modernization: Pro-Feminism Examples in Turkish Literature

Kamil Demirhan
Hacettepe University

Abstract

This study analyzes pro-feminism in the modernization process of Turkey. The concept of pro-feminism is used to define men who support the change of patriarchal roles, and partially support feminist movements. However, this concept limits the genuine understanding of feminism and it does not mean more than a call for the re-construction of patriarchal roles. There is a strong relationship between woman and modernization attempts. During the modernization process in Turkey, it seems that intellectuals, politicians and bureaucrats have redefined the roles of woman in society and encouraged woman's participation in social life more than before. The changes in the role of woman also started to be used as the rhetoric of modernity. The literature developed by the writers who contributed to the modernization process in Turkey in the first half of the 20th century provides important references to understand this rhetoric and the concept of pro-feminism. For this reason, this study focuses on the works of the important writers in the modernization process in Turkey such as Ömer Seyfettin, Peyami Safa, and Vâlâ Nureddin. This study unravels that pro-feminism does not overlap with the aim of feminism to eliminate the gender inequalities in society; that profeminism leads to the emergence of new patriarchal gender roles; modernization rhetoric has been used in profeminist approaches and finally the influence of profeminism is evident in the works of the writers of that period. Novels are important media texts, which have impact on generating the values and the opinions of people. This study analyzes the approaches towards modernization and woman, which determines the new gender roles attributed to woman in the process of modernization of Turkey. These gender roles ascribed to woman are compared with the characteristics and roles of man and woman characters created in the works of the aforementioned writers.

Keywords: *modernization, gender, feminism, pro-feminism.*